AHOLINI IJTIMOIY HIMOYA QILISH TIZIMIDA IJTIMOIY ISH KASBINING AHAMIYATI

Ro‘zimatov Elbek Erkinjon o‘gli
O‘ZMU o‘qituvchisi
Umatqulova Go‘zal Inomjon qizi
O‘ZMU talabasi

Annotatsiya: Inson yashar ekan hayoti davomida turli xil muammolarga duch keladi. Bu muammolarni yengib o‘tishda kimdandur qandaydur ma`limotlar olish, yordam so‘rashi mumkin bo‘ladi. O‘zbek xalqi azal-azaldan shaxsiy muammolarini ota-onaga aytib ular bilan birgalikda yechishgan. Hozirgi kunga kelib zamonaviy jamiyatga mos ravishda insonlarning ham muammolari o‘zgarib bormoqda. Bu muammolardan kelib chiqqan holda endi insonlar ijtimoiy ish xodimlariga murojaat qilishmoqda. Ijtimoiy ish xodimi kim degan savolga quyida javob berib o‘tamiz.

Ijtimoiy xodim – mahallada ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxs va oilalarga ijtimoiy hizmatlar ko‘rsatishni tashkil etadigan yoki bevosita ijtimoiy hizmatlarni ko‘rsatadigan, zarur kasbiy bilim va yetarli ko‘nikmaga hamda ish tajribasiga ega bo‘lgan mutaxxasis. [1]

Ijtimoiy ish - bu yordamga muhtoj bo'lgan va o'z hayotiy muammolarini mustaqil ravishda hal qila olmaydigan va ko'p hollarda yashashga qodir bo'lmagan odamlarga yordam ko'rsatishga qaratilgan faoliyatning alohida turi. Hozirgi jahon amaliyotida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari – qariyalar, nogironlar, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar, og‘ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan shaxslar, jumladan, bolalar bilan ishlash mutaxassislar – ijtimoiy soha xodimlari tomonidan tashkil etiladi va amalga oshiriladi. [2]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 1-iyundagi “Ahliga sifatli ijtimoiy hizmat va yrdam ko‘rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni bilan tashkil etilgan. Mana shu agentlik orqali insonlardagi turli muammolarga yechim topiuvchi ijtimoiy xodimlar faoliyatini olib boradilar.

Maqolamizda ijtimoiy ish tarixi va uning hozirgi kundagi dolzarbligi, ijtimoiy ish xodimlarining axloqiy tartiblari haqida va ijtimoiy ish faoliytini aholiga yetkazish haqida ma`lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy ish, ijtimoiy xodim, ijtimoiy ish tarixi, Itimoiy himoya milliy agentligi, ijtimoiy ishchilar “Axloq kodeksi”.

Ijtimoiy ish juda qadimdan mavjud bo‘lib insonlarning qon-qoniga singib ketgan. Misol uchun o‘zimizning ajdodlarimiz yashab o‘tgan davrlarga qaytsak. Turkiy xalqlarga islom dini kirib kelgunga qadar insonlar Zardushtiylik diniga sig‘inishgan. Zardushtiylik dining

muqaddas kitobi “Avesto”da ilgari surilgan g’oyaga e`tibor qaratsak asosiy g‘oya “ezgu fikr, ezgu so‘z, ezgu amal”. Insonlar shu g‘oyalar asosida yashashgan, bir-birlariga yordam berishgan. Islom dini kirib kelgandan so‘ng yetim, beva, keksa, kambag‘allarga chin ko‘ngildan yordam berishgan va qo‘llab-quvvatlashgan. Muqaddas kitobimiz Qur`oni Karimda ham ijtimoiy ish terminlari bilan aytganda ijtimoiy himoya va yordamga muhtoj bo‘lgan insonlar yordam berish haqida aytib o‘tilgan. Masalan, Islom dini kirib kelgach, yetim bolalar haqiga xiyonat qilmaslik, ularga ozor yetkazmaslik, aksincha, g‘amxo‘rlik qilish shariat arkonlaridan biriga aylandi. Xususan, Qur’oni Karimning “Niso” surasi 10-oyatida “Yetimlarning mol-mulkini zulm yo‘li bilan yeydigan kimsalar, albatta, qorinlarida olov yegan bo‘lurlar va albatta, do‘zaxda toblanurlar”, 22-oyatida “(voyaga yetgan) yetimlarning mol-mulklarini (qaytarib) beringiz, pok narsani nopok narsaga almashtirmangiz! Ularning mollarini o‘z mollaringizga qo‘shib ham yemangiz!. Zero, bu katta gunohdir!”, deb ta’kidlandi. [3]

Janubiy Yevropa davlatlaridan Qadimgi Rim, Misr va Gretsiyada ilk ijtimoiy ish harakatlari paydo bo‘lgan. Keyinchalik AQSH kabi davlatlarda ham rivojlana boshlagan.

XIX asrning ikkinchi yarmida Buyuk Britaniyada vujudga kelgan Uyushgan xayriya jamiyati va Turar joy harakati kabi tashkilotlar professional ijtimoiy ishning paydo bo‘lishi uchun asos tayyorladilar. 1887-yilda asos solingan Uyushgan xayriya jamiyati, 1886-yilda Nyu-Yorkda tashkil topgan Qo‘shnilar gildiyasi andozalari asosida 1880-yillarda AQShning Baffalo shahrida ham xayriya tashkiloti tashkil topdi. Bu tashkilotlarning ikkalasi ham kambag‘allarga amaliy yordam ko‘rsatish maqsadida tashkil etilgan bo‘lib, ularning ishida aholining yuqori va o‘rta qatlamlaridan bo‘lgan o‘qimishli kishilar qatnashgan. Bunday tadbirlar, ayniqsa, ijtimoiy ishni o‘zlarining ijtimoiy mavqeini yaxshilash va iqtisodiy mustaqillikka erishish imkoniyati sifatida ko‘rgan yosh ayollarni o‘ziga tortardi

1892-yilga kelib, AQSH va Kanadaning yirik shaharlarida ushbu turdagi 92 ta xayriya tashkilotlari tashkil etildi. Baltimordagi uyushgan xayriya jamiyatida ishlagan Meri Richmond xayriya ishlarini yaxshilash masalalarini hal qilishda ta’limni birinchi o‘ringa qo‘ygan. Shu bilan birga, u ikkita yo‘nalishni ajratib ko‘rsatdi: ma’rifiy ishlar (maqolalar chop etish, davriy nashrlar tashkil etish, ommaviy nutqlar, seminarlar, jamoatchilik, o‘quvchilar va talabalar bilan uchrashuvlar) va xayriya ishlari bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislarni tayyorlash, kasbiy ta’lim berish. 1898-yilda Nyu-Yorkda Ijtimoiy ish maktabi ochildi.

1899-yilda Amsterdamda ikki yillik o‘quv dasturi bo‘yicha Ijtimoiy ishchilarni tayyorlash instituti ochildi. Shu yili Berlinda ijtimoiy sohada ishlashni istagan yosh ayollarni bir yillik tayyorlash dasturi ish boshladi. 1910-yilga kelib, dunyoda 15 dan ortiq (ulardan 5 tasi AQShda) ijtimoiy ishchilarni tayyorlaydigan ta’lim muassasalari mavjud edi. [4]

Ijtimoiy ish — kasbiy faoliyat sifatida, yordamga muhtojlarga (og‘ir yashash sharoitida bo‘lganlarga), o‘z hayotiy muammolarini tashqi yordamsiz hal qila olmaydigan va ko‘p hollarda hatto, yashay olmaydigan odamlarga yordam berishga qaratilgan (Pavlenok P. D.).

Har qanday faoliyat, shu jumladan ijtimoiy ish ham o‘ziga xos tuzilishga ega bo‘lib, unda har bir element uzviy bog‘langan va boshqalar bilan o‘zaro ta’sirlashadi, o‘z vazifalarini bajaradi. Ijtimoiy ish ajralmas tuzilma bo‘lib, quyidagi elementlardan iborat: subyektlar; funksiyalar orqali ochiladigan tarkib; vositalar (tashkiliy-texnik, moliyaviy va boshqalar), nazorat va maqsadlar.

Ijtimoiy ishning kasbiy faoliyat sifatidagi maqsadi, bir tomondan, mijozning manfaatlarini qondirish bo‘lsa, ikkinchi tomondan, jamiyatda barqarorlikni saqlashdir. Ushbu muammoning eng maqbul yechimi bu ikki maqsad o‘rtasida murosaga erishishdir. Ijtimoiy ish xodimining vazifalarni bajarishida maxsus Axloq kodeksi asosida ish yuritadi. Unga ko‘ra ijtimoiy ish xodimi quyidagilarga amalqilishi lozim:

1. Ijtimoiy xodimi benifitsiar manfaatlarini qo‘llab-quvvatlashni asosiy kasbiy burch deb hisoblashlari lozim;

2. Ijtimoiy xodim o‘zlari xizmat ko‘rsatayotgan odamlarga xos bo‘lgan qadriyatlarni yoki ular bilan o‘rnatiladigan professional munosabatlarni hurmat qilish lozim;

3. Ijtimoiy xodim o‘zining kasbiy burch va majburiyatlarini to‘liq va ob‘ektiv ravishda bajarishlari lozim;

4. Ijtimoiy xodim ijtimoiy ish benifitsiar ijtimoiy xizmat koʻrsatish sohasida yuqori malakaga ega boʻlishi lozim;

5. Ijtimoiy xodim benifitsiar bilan munosabatlardan shaxsiy manfaatlari, oʻz ehtiyojlarini qondirish maqsadida foydalanmasliklari lozim;

6. Ijtimoiy xodim kasbi ortidan egallangan maʻlumotlarning maxfiyligini himoya qilishni taʻminlashlari lozim. U bu kabi maʻlumotlarni faqatgina qonunan ruxsat etilganda yoki benifitsiarning oʻzi ushbu maʻlumotlarning maʻlum qilinishiga rozi boʻlganliklarida ochishi mumkin;

7. Boshqa kasb, mashgʻulotlarda, uyushma yoki jamoalarda ishtirok etuvchi ijtimoiy xodim oʻz faoliyati davomida mazkur tashqi qiziqishlarning ijtimoiy ishga benifitsiarlar bilan mehnat munosabatlariga taʻsir koʻrsatmasligini taʻminlashi zarur;

8. Ijtimoiy xodim ijtimoiy ish, ijtimoiy taʻminot yoki ijtimoiy xizmat koʻrsatishni ijtimoiy ish kasbiga ziyon yetkazadigan usulda amalga oshirmasliklari yoki jamoatning mazkur faoliyat yoki har qanday boshqa kasbga boʻlgan ishonchiga putur yetkazishi mumkin boʻlgan tarzda amalga oshirmasliklari talab etiladi;

9. Ijtimoiy xodim Axloqiy kodeks va Ijtimoiy xodimlar amaliyot standartlariga muvofiq boʻlgan ishchi oʻrni va siyosati shart sharoitlarini himoya qilishi lozim;

10. Ijtimoiy xodim oʻz kasbiga ustun jihatlarni egallagan boʻlishlari lozim.

11. Ijtimoiy xodimi benifitsiar manfaatlari yoʻlidagi va jamiyat, ijtimoiy muhit va global uyushmalar foydasi yoʻlida amalga oshiriladigan oʻzgarishlarni qoʻllab-quvvatlashlari va himoya qilishlari lozim. [5]

Ijtimoiy ish xodimining faoliyat jarayoni volantyorlik faoliyati bilan chambar-chars bogʻliq faoliyat deb hisoblasak mubolagʻa boʻlmaydi. Nega deganda ijtimoiy ish xodimi insonlarga oʻz “Axloq kodeksi”ga koʻra kelgan benifitsiarlarning shaxsini, u haqidagi har qanday ma`lumotlarini hech kimga, hech qachon berishi mumkin emas. Volontyorlik faoliyatida ham xuddi shunday konfidensiallikka asoslangan boʻladi, hamda bu ikki faoliyat bir-birini toʻldirib ketish imkoniga ham ega.

Jamiyatimizda ijtmoiy ish va ishtimoiy xodim haqida hali ma`lumotga ega boʻlmagan insonlar ham mavjud boʻlib ularni faoliyatimizdan xabardor qilib boorish va ma`lumotlarini oshirish lozim. Buning uchun quyidagilardan foydalanishimiz mumkin:

- OAV (TV, radio, gazeta, jurnal)
- Ijtimoiy tarmoq va messenjerlar (Telegram, Instagram, Feysbuk, You Tube)
- Reklama (tashqi reklama, yoʻllardagi reklama va bannerlar)
- Tarqatma materiallar (flaer, reklama bukleti, qadoqlardagi reklamalar)
- MFYlarda bannerlar koʻproq foyda beradi.

Xulosa o’rnida aytish mumkinki, ijtimoiy ishning asosiy komponenti kadrlardir. Bular ijtimoiy himoya tizimida ishlovchi, xizmat vazifalarini bajaruvchi hamda muayyan burch, huquq va majburiyatlarga ega boʻlgan shaxslardir. Ijtimoiy himoyaning yangi modelining paydo bo'lishi sodir bo'layotgan o'zgarishlarni chuqur anglaydigan va aholining turli toifalarini ijtimoiy himoya qilishning ko'p qirrali muammolarini professional tarzda hal etishga tayyor bo'lgan yangi kadrlar mavjudligini taqozo etadi. Shu munosabat bilan, ijtimoiy sohada aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari bilan ishlash bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega kadrlar bilan ta'minlash va shunga mos ravishda "ijtimoiy xodim" kasbiy faoliyatini yanada rivojlantirish va ijtimoiy ish bo’yicha aholi habardorligini oshirish zarurati dolzarb bo'lib qolmoqda. Shuni alohida ta’kidlash joizki, mamlakatimizda ijtimoiy ishni keng rivojlantirish maqsadida, ijtimoiy ish haqida aholining habardorligini oshirish usullarini turli yoʻllarini koʻrib tizimli yo’lga qo’yish zarur. Hususan ulardan eng samaralisi ijtimoiy tarmoqlarga e`lon, reklama va ma`lumotnomalar qoʻyilishi, MFYlarda mahallaga tegishli boʻlgan telegram sahifalarida ma`lumotlar qoʻyilishi degan fikrga keldik. Bu bilan biz ijtimoiy ish faoliyati boʻyicha olib borilayaotgan siyosat, yangiliklar, qonunlar, oʻzgarishlar haqida ma`lumot olish imkoniyatiga ega boʻladilar. Aholining keksa qatlamlariga OAVning televideniya orqali qoʻyiladigan ijtimoiy ahamoyatga molik boʻlgan koʻrsatuvlar, radio eshittirishlar orqali habardor qilish eng samarali yoʻl deb oʻylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi direktorining 2023-yil 23-oktabrdagi 63-son buyrug‘i

2.N.Latipova “Tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida ijtimoiy fanlarni o‘qitishning dolzarb muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to’plami. 2023-yil 87-bet. https://www.researchgate.net/publication/376209162_OSOBENNOSTI_RAZVITIA_SOCILNOJ_RABOTY_V_UZBEKISTANE

3.E.X.ZAITOV., G‘. O‘. XOLMURODOV. Ota-Ona qaramog‘isiz qolgan bolalar bilan ijtimoiy ish amaliyoti. [Darslik]. —Toshkent: “GRAND KONDOR PRINT”, 2024.

4.Ijtimoiy ish - Vikipediya (wikipedia.org) https://uz.wikipedia

5.M.X. Ganiyeva, Q.N. Kayumov, M.B. SHerov Ijtimoiy ishga kirish Darslik qo‘llanmasi «MALK PRINT CO» TOSHKENT - 2021